

Zpráva o vývoji situace v oblasti výroby, nabídky a poptávky po metamfetaminu v ČR

Jedná se o v pořadí čtvrtou zprávu Pracovní skupiny pro metamfetamin o situaci v oblasti nabídky a poptávky po metamfetaminu (pervitinu) v ČR. Pracovní skupina pro metamfetamin byla zřízena RVKPP v r. 2008 a navazuje na činnost Pracovní skupiny pro omezení zneužívání léčivých přípravků k nedovolené výrobě metamfetaminu, která působila v gesci MZ ČR – Inspektorátu pro omamné a psychotropní látky v letech 2007 a 2008 a jejíž závěry se promítly do změn režimu nakládání a výdeje léků obsahujících pseudoefedrin v ČR od r. 2009.

Předchozí zprávu pracovní skupiny pro metamfetamin vzala Rada vlády pro koordinaci protidrogové politiky (RVKPP) na vědomí dne 29. května 2012 usnesením č. 07/0512. Tímto usnesením RVKPP schválila zařazení zpracování souhrnného přehledu o účinnosti farmakoterapeutických a dalších intervencí u závislosti na metamfetaminu a problémového užívání této látky, včetně doporučení pro klinickou praxi a dalších doporučení, mezi priority dotačního řízení Rady pro rok 2013. Tato priorita se promítla v mezičase do aktivit Akčního plánu Národní strategie protidrogové politiky na roky 2013–2015.

Současně RVKPP doporučila Ministerstvu zdravotnictví ve spolupráci s Ministerstvem vnitra a Generálním ředitelstvím cel ČR provést vyhodnocení průběhu kontrolních opatření ke snížení dostupnosti červeného fosforu a jejich dopady po uplynutí 12 měsíců od nabytí účinnosti zákona o prekurzorech drog, který je v současné době v legislativním procesu.

V neposlední řadě RVKPP požádala ministra zahraničních věcí, aby ve spolupráci s ministrem zdravotnictví a Národním protidrogovým koordinátorem inicioval bilaterální jednání se zástupci Polska a Maďarska, za účelem zavedení systematické regulace prodeje léků s obsahem pseudoefedrinu a efedrinu v uvedených zemích k omezení jejich zneužívání.

S ohledem na rostoucí trend výroby a pašování pervitinu do Německa a na poslední vývoj této česko-německé problematiky na politické úrovni nebo v médiích, RVKPP na svém posledním jednání dne 11. 12. 2012 uložila pracovní skupině pro metamfetamin zhodnotit aktuální vývoj situace v oblasti výroby, nabídky a poptávky po metamfetaminu a předložit v této věci souhrnnou zprávu na nejbližším jednání RVKPP. Pracovní skupina se sešla dne 20. prosince 2012.

Užívání metamfetaminu v populaci, problémové užívání a mortalita

V prosinci 2011 realizovalo Národní monitorovací středisko pro drogy a drogové závislosti ve spolupráci s Factum Invenio, s.r.o., výzkum „Prevalence užívání drog v populaci ČR“. Jednalo se o omnibusové šetření v obecné populaci respondentů starších 15 let.

Pervitin/amfetaminy někdy v životě vyzkoušelo 2,1% z 1028 oslovených respondentů, v posledních 12 měsících užilo tuto látku 0,8% respondentů. Průzkumy realizované v posledních letech ukazují dlouhodobě stabilní situaci v oblasti užívání pervitinu. Na podzim 2012 proběhl sběr dat celopopulační studie „Národní výzkum užívání návykových látek 2012“ realizované na reprezentativním vzorku populace ve věku 15–64 let. Výsledky se aktuálně zpracovávají.

Míra užívání drog v obecné populaci ČR je stabilní a mezi mládeží dokonce klesající. Podle posledních výsledků studie ESPAD prováděné mezi šestnáctiletou mládeží je v případě metamfetaminu patrný dlouhodobý trend poklesu prevalence jeho užívání.

V r. 2011 znovu mírně vzrostl počet problémových uživatelů drog odhadovaný multiplikací počtu klientů nízkoprahových programů – střední hodnota dosáhla 40,2 tis. osob. Na nárůstu se podílejí především uživatelé pervitinu (30,9 tis.). V průběhu 4 let došlo k nárůstu středního odhadu jejich počtu přibližně o třetinu – viz tabulka 1.

V r. 2011 bylo zjištěno 190 úmrtí na předávkování nelegálními drogami, těkavými látkami a psychotropními léky (194 v r. 2010), z toho bylo 28 případů smrtelných předávkování nelegálními drogami a těkavými látkami (55 v r. 2010), což znamená významný pokles. Pervitin byl příčinou smrtelného předávkování v 16 případech (18 případů v r. 2010), z toho ve dvou případech v kombinaci s léky. Ve dvou případech se jednalo o předávkování pervitinem u německých občanů.

Dostupnost a nabídka metamfetaminu

V r. 2011 bylo v ČR vyrobeno a spotřebováno 4,6 tuny metamfetaminu. Metamfetamin byl druhou nejčastěji zachycenou drogou. Jednalo se o 304 záchytů v množství 20,1 kg. Více než 70% tvořily záchyty do 10 g. I když se počet záchytů ve srovnání s r. 2010 zvýšil, celkové množství zadrženého pervitinu bylo o 1,2 kg nižší. Policie ČR odhalila 338 varen, což je o 31 více než v r. 2010. Jednalo se většinou o malé varny.

K 19. 12. 2012 bylo na Kriminologický ústav Praha odesláno ke zkoumání celkem 7373 g metamfetaminu. Průměrná čistota u těchto vzorků činila 75,2%. Nadále převažují domácí varny, nicméně se objevují i větší laboratoře či místa určená pouze pro extrakci pseudoefedrinu. Výroba se sofistikuje a roste čistota metamfetaminu. Roste podíl zapojení občanů vietnamské národnosti, aktuálně přibližně polovina zadržených cizinců. Údaje o záchytech za celou ČR vyhodnocuje NPC, souhrnná data za r. 2012 zatím nejsou k dispozici. Podle údajů CPJ bylo do konce října 2012 zadrženo 3,2 kg metamfetaminu, 400 g efedrinu, 800 g pseudoefedrinu a 350 tis. tablet léků s obsahem pseudoefedrinu

dovážených z Polska. Nejvíce záchytů bylo zaznamenáno při kontrolách osobních automobilů.

Od klientů nízkoprahových služeb se objevují informace o rozdílech (zejména v síle účinků) mezi metamfetaminem různého původu, např. jsou používána označení jako „vietnamský perník“, „krystal“. Klienti referují o závažnějších zdravotních důsledcích ve srovnání s „běžným pervitinem“, jako jsou například výrazně větší neuromotorické projevy nebo rychlejší nástup psychotických stavů. Podle KÚP analýzy záchytů metamfetaminu nic takového nepotvrzují. Pravděpodobně se jedná o mefedron nebo směs metamfetaminu a dalšího/ch katinonu/ů či jiných látek. Je obtížné usuzovat na složení bez analýzy vzorků.

Dlouhodobě roste počet drogových trestných činů a současně i jejich podíl na zjištěné trestné činnosti. Za drogové trestné činy bylo v r. 2011 stíháno necelých 2,8 tis. osob, a to nejčastěji z důvodu nedovolené výroby, pašování a prodeje pervitinu či konopných látek. Počet osob zadržovaných v souvislosti s pervitinem v posledních třech letech roste, jejich podíl na všech případech odpovídá stabilně 54% – viz tabulka 2.

Na významu nabývá drogový trh v příhraničních oblastech severozápadních Čech stimulovaný především rostoucí poptávkou ze strany německých občanů. Podle údajů NPC bylo v r. 2011 zjištěno 389 případů pašování pervitinu do Německa, z toho v 336 případech se jednalo o německé občany. Ve srovnání s r. 2010 jde o více než dvojnásobný nárůst případů (169 případů v r. 2010). Celkem bylo takto v česko-německém pohraničí zajištěno 9,6 kg pervitinu, což je cca o 7,5 kg více než v předchozím roce. V 87 případech byla kromě pervitinu zajištěna i marihuana. Na výrobě pervitinu pro německý trh se podle NPC výraznou měrou podílely skupiny osob původem z Vietnamu, jejichž činnost se vyznačovala poměrně velkou mírou organizovanosti. Cena pervitinu z těchto zdrojů činila cca 40 EUR za gram při čistotě kolem 75%. Vyšší čistota ve srovnání s pervitinem českých výrobců byla pravděpodobně dána snížením nákladů na suroviny při výrobě ve větším rozsahu a poptávkou ze strany německých zákazníků. K distribuci byly využívány zejména tržnice a obchodní síť vietnamských prodejců. Část produkce směřovala i na český trh. V souvislosti s řešením situace v severozápadních Čechách poukazyvalo Nejvyšší státní zastupitelství na roztržičnost oprávnění mezi více orgány, které se podílejí na odhalování trestné činnosti. Situace vyvolala také reakce německé politické reprezentace za značné pozornosti médií. Národní protidrogový koordinátor ve svém tiskovém prohlášení zdůraznil zejména mezinárodní charakter daného problému.

Jako hlavní prekurzor pro výrobu pervitinu slouží léky s obsahem pseudoefedrinu dovážené zejména z Polska. Množství nelegálně dovážených léků roste od r. 2009, kdy došlo

k omezení jejich prodeje v lékárnách v ČR. CPJ a NPC zadržely v r. 2011 celkem 480 604 tablet léků s obsahem pseudoefedrinu, což představuje nárůst o více než 35% ve srovnání s r. 2010. V českých lékárnách přetrvává nízká distribuce léků s obsahem pseudoefedrinu, za období leden – říjen 2012 činila 477 332 balení (733 147 balení v r. 2011) – viz graf 1. SÚKL provádí v lékárnách jak namátkové kontroly výdeje, tak cílené inspekce v případě zjištění zvýšeného výdeje. V r. 2012 bylo provedeno 5 cílených inspekcí, z toho ve 2 případech zjištěno porušení zákona č. 378/2007, o léčivech. Podle České lékárnické komory (ČLnK) je možné regulaci prodeje léků s pseudoefedrinem prosadit prostřednictvím Evropské lékové agentury, která je odpovědná za uvádění léčivých přípravků na trh EU. Agentura může ve své farmakovigilanční směrnici doporučit výdej těchto léků na recept. V ČR je autoritou pro podání podnětu SÚKL. Při prosazování požadavku navrhuje ČLnK postupovat ve spolupráci s Německem.

Aktivity v oblasti snižování dostupnosti metamfetaminu a jeho prekurzorů

Do návrhu nového zákona o prekurzorech byla zařazena kategorie „nezařazených látek“, která obsahuje také červený fosfor a na kterou se budou vztahovat obdobná opatření jako v případě prekurzorů. Ovšem legislativní proces v případě novely zákona č. 167/1998 Sb., o návykových látkách, a zákona o prekurzorech má přibližně půlroční zpoždění. Podle směrnice Evropského parlamentu a rady 98/34/es, o postupu při poskytování informací v oblasti norem a technických předpisů, byly návrhy obou norem předloženy k notifikaci Evropské komisi. Vyjádření komise obsahovalo výhrady k navrhované kontrole červeného fosforu. MZ se podařilo navrhovaná opatření vyargumentovat a poté, co Evropská komise akceptovala vysvětlení ČR, koncem listopadu odeslalo MZ materiály Legislativní radě vlády ČR. Přijetí těchto norem bude znamenat například nutnost registrace bez ohledu na množství látky, ohlašovací povinnost v podobě měsíčních hlášení, povinnost hlášení účelu a odběratele, zákaz prodeje nepodnikajícím osobám apod.

Aktuálně probíhá novela zákona č. 378/2007 Sb., o léčivech, kterou se mimo jiné zavádí IV. kategorii léčiv, tj. léky na předpis s omezením, včetně speciálního registru výdeje léků s omezením. Novela prošla parlamentem 7. 12. 2012 a pokračuje do senátu.

Mezinárodní rada pro kontrolu narkotik (INCB) na svém zasedání v listopadu 2012 uzavřela hodnocení české drogové legislativy závěrem, že stávající legislativa není v rozporu s mezinárodními úmluvami. Současně však doporučila zavedení (1) registrace přestupků nedovoleného nakládání s OPL v malém množství pro vlastní potřebu *(Velmi pravděpodobně to byla reakce na dočasnou absenci sběru dat o přestupcích v ČR v r. 2009 a 2010, která byla dána změnou zákonných kompetencí. Tuto absenci se v mezidobě podařilo do značné*

míry odstranit.) a (2) opatření, které při rozhodování o sankcích umožní vzít v úvahu přitěžující okolnosti, jako jsou např. recidiva, užívání v blízkosti škol apod.

V únoru 2012 proběhlo jednání, kterého se účastnili český ministr vnitra Jan Kubice, spolkový ministr vnitra Hans-Peter Friedrich, bavorský státní ministr vnitra Joachim Herrmann a saský státní ministr vnitra Markus Ulbig. Předmětem jednání byla spolupráce při řešení příhraniční trestné činnosti, zejména drogové a majetkové kriminality a převaděčství. Ministři se dohodli na vytvoření pracovní skupiny, která bude řídit další rozvoj spolupráce policejních a celních orgánů. Na konci jednání podepsali český a spolkový ministr „Ujednání mezi Ministerstvem vnitra České republiky a spolkovým ministerstvem vnitra o zřízení Společného centra česko-německé policejní a celní spolupráce Petrovice – Schwandorf“. Oba ministři se na této schůzce dohodli na přípravě nové smlouvy o policejní spolupráci. Stávající smlouva řešící koordinaci jednotlivých složek byla podepsána v roce 2000, tj. ještě před vstupem ČR do schengenského prostoru. Ministerstvo vnitra jedná také s vietnamskou ambasádou, zatím proběhlo pouze úvodní setkání.

Jednou z hlavních priorit Policie ČR pro rok 2013 je důsledné vymáhání práva v oblasti nelegálních drog. Tato priorita se bude dotýkat pořádkové, dopravní, cizinecké i kriminální policie a ve svém důsledku bude zaměřena na odhalování přestupků na úseku toxikomanie, problematiku nelegálních drog v dopravě, ale i vyšší míru postihování trestné činnosti související s neoprávněným držením nelegálních drog a jejich výrobou i distribucí. V souvislosti s prioritou by mělo dojít k opatřením, které v exponovaných oblastech navýší personální kapacity SKPV Policie ČR specializované na odhalování drogové kriminality, včetně kapacit NPC SKPV. Aktivity pracovních skupin všech úrovní i rezortů směřují k účinnějšímu postihování výroby a distribuce metamfetaminu navázané převážně na klientelu ze SRN. Za tímto účelem jsou realizována opatření zjednodušující příhraniční i přeshraniční výkon služby policejních i celních orgánů, včetně justiční spolupráce. V problematických lokalitách je vyvíjen tlak na vznik mezioborových mezinárodních pracovních týmů, které mají efektivněji využít potenciál represivních, kontrolních a regulačních orgánů obou států. NPC bude pokračovat v analýze záchytů drog v česko-německém pohraničí, údaje za rok 2012 budou k dispozici v lednu 2013.

Aktivity v oblasti snižování poptávky po metamfetaminu

Uživatelé pervitinu jsou dlouhodobě a historicky dominantní skupinou uživatelů drog v kontaktu s drogovými službami různých typů. Např. žadatelům o léčbu v Registru žádostí o léčbu hygienické služby dlouhodobě dominují uživatelé stimulancií (64,9%) – u většiny z nich je základní drogou pervitin.

Platí to i pro harm-reduction programy. Počet nízkoprahových programů pro uživatele drog meziročně kolísá v rozmezí 90–100 programů, v posledních letech je však zřetelný nárůst počtu klientů v kontaktu. Dlouhodobě stoupá počet kontaktů a množství vyměněného injekčního materiálu a dalších pomůcek pro injekční aplikaci – v r. 2011 bylo distribuováno více než 5 mil. ks injekčních jehel a stříkaček.

Dochází k rozšiřování programů distribuce želatinových kapslí jako perorální alternativy injekční aplikace pervitinu. Na základě dostupných informací působilo v ČR v r. 2011 nejméně 42 programů distribuujících kapsle, klientům bylo vydáno více než 70 tis. kapslí – viz tabulka 3.

Kromě kapslových programů ovšem přetrvává absence specifických programů zaměřených specificky na uživatele pervitinu. Významnou výjimkou je krátký intervenční program pro uživatele pervitinu.

Dne 27. 11. 2012 se v německém Bayreuthu konal kongres zaměřený na rostoucí problém užívání metamfetaminu. Organizátory kongresu byly Bayerisches Staatsministerium für Umwelt und Gesundheit a Bayerische Akademie für Sucht- und Gesundheitsfragen e. V. (BAS). Z ČR se kongresu zúčastnil prof. Michal Miovský, Ph. D. s příspěvkem „Aktuální situace v České republice“. Zástupci neziskových organizací a klinik vyjádřili zájem o spolupráci s českými organizacemi/institucemi v oblasti vědecko-výzkumné činnosti, v prevenci a léčbě závislostí.

Klinika adiktologie 1. LF UK a VFN v Praze usiluje o prostředky na výzkumné projekty zaměřené na farmakoterapii závislosti na metamfetaminu. Aktuálně jsou žádosti podané na IGA ČR, NIDA a EK.

Závěry

- Průzkumy realizované v posledních letech ukazují dlouhodobě stabilní situaci v oblasti užívání pervitinu v obecné populaci. Rovněž ve školní populaci je v patrný dlouhodobý trend poklesu prevalence užívání pervitinu.
- Podle dostupných dat dochází v posledních letech k nárůstu počtu problémových uživatelů pervitinu. Podíl injekčních uživatelů mezi problémovými uživateli zůstává relativně vysoký.
- Uživatelé pervitinu jsou dominantní uživatelskou skupinou v drogových službách v ČR. Až na výjimky nejsou realizovány specifické programy pro uživatele pervitinu, specifické farmakologické intervence (podobné substituční léčbě u opiátů) nejsou k dispozici. Specifické psychosociální intervence pro uživatele pervitinu nejsou vyvíjeny nebo

realizovány – zčásti zřejmě z organizačně-finančních důvodů, zčásti proto, že celý systém je majoritně orientován směrem k uživatelům pervitinu.

- V ČR přetrvává nízká spotřeba léků s obsahem pseudoefedrinu. Omezením jejich volného prodeje v českých lékárnách, došlo však k nárůstu nelegálního dovozu zejména z Polska. Nabídka pervitinu se nesnížila, ročně jsou v ČR vyrobeny cca 4 tuny pervitinu.
- Nadále převažují domácí varny, objevují se i větší laboratoře či místa určená pouze pro extrakci pseudoefedrinu. Výroba se sofistikuje a roste čistota metamfetaminu. Roste podíl zapojení občanů vietnamské národnosti. Jako prekurzory slouží primárně léky s obsahem pseudoefedrinu. Aktuálně dochází k hromadnému pašování pervitinu do Německa, což vyvolává na německé straně požadavky směrem k řešení českými orgány a institucemi.

Doporučení

- Pracovní skupina doporučuje iniciovat regulaci prodeje léků s pseudoefedrinem prostřednictvím Evropské lékové agentury, která je odpovědná za uvádění léčivých přípravků na trh EU.
- Pracovní skupina dále doporučuje iniciovat jednání národních protidrogových koordinátorů ČR a Německa a místních protidrogových koordinátorů příhraničních spolkových zemí a krajů za účelem stanovení dlouhodobých kroků při řešení situace v daných regionech.
- Při řešení stávající situace doporučuje pracovní skupina přizvat k jednání zástupce Svazu Vietnamců v ČR a dalších sdružení občanů vietnamské národnosti.

Tabulky a grafy

Tabulka 1: Střední hodnoty prevalenčních odhadů problémového užívání provedených multiplikační metodou za použití dat z nízkoprahových programů v r. 2002–2011 (zdroj: Národní monitorovací středisko pro drogy a drogové závislosti).

Rok	Problémoví uživatelé drog celkem		Problémoví uživatelé opiátů/opioidů				Problémoví uživatelé pervitinu		Injekční uživatelé drog	
	Počet	Na 1 000 os. 15–64 let	Uživatelé heroinu	Uživatelé buprenorfinu	Celkem	Celkem na 1 000 os. 15–64 let	Počet	Na 1 000 os. 15–64 let	Počet	Na 1 000 os. 15–64 let
2002	35 100	4,89	–	–	13 300	1,85	21 800	3,04	31 700	4,41
2003	29 000	4,02	–	–	10 200	1,41	18 800	2,61	27 800	3,86
2004	30 000	4,14	–	–	9 700	1,34	20 300	2,80	27 000	3,73
2005	31 800	4,37	–	–	11 300	1,55	20 500	2,82	29 800	4,10
2006	30 200	4,13	6 200	4 300	10 500	1,44	19 700	2,69	29 000	3,97
2007	30 900	4,20	5 750	4 250	10 000	1,36	20 900	2,84	29 500	4,01
2008	32 500	4,39	6 400	4 900	11 300	1,52	21 200	2,87	31 200	4,21
2009	37 400	5,04	7 100	5 100	12 100	1,63	25 300	3,40	35 300	4,75
2010	39 200	5,30	6 000	5 000	11 000	1,48	28 200	3,81	37 200	5,03
2011	40 200	5,51	4 700	4 600	9 300	1,27	30 900	4,24	38 600	5,29

Tabulka 2: Počet zadržených osob podle jednotlivých drog a typu drogové trestné činnosti v r. 2011 (Zdroj: Národní protidrogová centrála SKPV Policie ČR)

Droga	Výroba, pašování a prodej		Držení pro vlastní potřebu		Šíření toxikomanie		Celkem	
	Počet	%	Počet	%	Počet	%	Počet	%
Konopné látky	885	36,0	178	62,7	8	57,1	1 071	38,8
Pervitin	1 414	57,5	81	28,5	4	28,6	1 499	54,3
Kokain	52	2,1	4	1,4	0	–	56	2,0
Heroin	50	2,0	11	3,9	0	–	61	2,2
Extáze	4	0,2	0	–	0	–	4	0,1
LSD	0	–	1	0,4	0	–	1	0,0
Ostatní drogy	56	2,3	9	3,2	2	14,3	67	2,4
Celkem osob	2 461	100,0	284	100,0	14	100,0	2 759	100,0

Pozn.: Výroba, pašování a prodej zahrnuje § 187 sTZ / § 283 nTZ, § 188 sTZ / § 286 nTZ a § 285 nTZ, držení pro vlastní potřebu § 187a / § 284 nTZ a šíření toxikomanie § 188a sTZ / § 287 nTZ.

Tabulka 3: Informace o programu distribuce želatinových kapslí v nízkoprahových programech v ČR v l. 2008–2010 (Zdroj: Národní monitorovací středisko pro drogy a drogové závislosti).

Rok	Počet programů, které odpověděly na dotazník	Programy distribuující kapsle		Počet distribuovaných kapslí
		Počet	Podíl (%)	
2008	50	16	32,0	23 865
2009	20	14	70,0	28 638
2010	43	30	69,8	56 868
2011	52	42	80,8	72 609

Graf 1: Vývoj prodeje léků s obsahem pseudoefedrinu v ČR od 2007 do října 2012 (zdroj: SÚKL).

